

Розділ I. Загальнотеоретичні проблеми психологічної науки

Даценко О.А.

Проблема автобіографічної пам'яті у вимірі психологічного фундаменталізму

Прогрес у будь-якій області науки завжди пов'язаний з зародженням нових предметів дослідження. Сучасна психологія зараз знаходиться на етапі виявлення і подальшого вивчення складних, комплексних проблем особистості таких, як автобіографічна пам'ять. Проблема автобіографічної пам'яті вже давно перестала бути предметом когнітивної психології і набула екзистенційного значення. Її дослідження у новому ракурсі пов'язують з активним розвитком психології життєвого шляху та виявленням «цілісного екологічного підходу до проблем особистості» (У.Найсер, 1977).

У ХХ ст. особливу роль у розробці автобіографічної пам'яті відіграли роботи Дж.Робінсона (1976), У.Бревера (1986), Е. Рубіна (1986), М. Конвея, (1990, 2001), Е. Росс (1991), Л.Нельсона (2004), Е.Тувлінга (1984), Г.Томсона (1989) та ін. У вітчизняній психології автобіографічна пам'ять як складова єдиного екзистенційного простору особистості, як механізм життєтворчої саморегуляції почала розглядатися лише з середини 70х рр., в працях Є.І Головахи, О.О.Кроніка (1989), Б.Г.Ананьєва (1977), О.Г.Ковальова (1979), К.А. Абульханової-Славської (1991), Н.А. Логінової (1994), С.Д. Максименка (2004), В.В. Нуркової (2008), Т.Б.Карцевої(2006) та ін.

Такий інтерес до автобіографічної пам'яті (АП) людини з боку науковців є досить аргументованим. З одного боку, імплементація теорії автобіографічної пам'яті в «особистісний екологізм» надає їй базового значення в процесах життєтворчій активності особистості, у формуванні суб'єктивної картини життєвого шляху (СКЖШ). З цього приводу Є.І.Головаха зазначає, що «АП вже давно не розглядається як просто мнемічна структура, її науковий контекст є ширшим і реалізується в рамках екзистенційного підходу, саме як субстанціональна основа життєтворчості» [1]. Н.А. Логінова додає, «...фундаменталізм АП в структурі життєтворчості особистості виявляється як особистісний ресурс, смислотворювального характеру, що бере участь в різних видах та формах екзистенційної активності людини» [1, с.56]. Концептуалізм АП, на думку автора, визначається в тому, що: по-перше, зміст АП в значній мірі впливає на зміст СКЖШ особистості; по-друге, події, що зберігаються в АП виступають як конституалізуючим механізмом в організації життєтворчості, так і суб'єктивним критерієм для її оцінки; по-третє, пережиті події, їх наслідки та значення, беруть участь в процесах довільної регуляції діяльності та поведінки, забезпечують існування аксіологічного, феноменологічного, онтологічного, діяльнісного та інших аспектів буття індивіда (Д.О. Леонтьєв, 2007).

З іншого боку, звернення до власних автобіографічних спогадів, робота з ними є важливим інструментом в психотерапії. Людина через образи

минулого може простежити зміни в собі на сьогоднішній момент, трансформацію своїх переконань, поглядів тощо (З.Фрейд, Е.Берн). Практика використання змісту АП в психоаналітичних теоріях спрямована на вивчення її специфічного сегменту, а саме тієї неусвідомлюваної частини (витиснені або спотворені захисними механізмами автобіографічні спогади), що виступає джерелом багатьох особистісних проблем.

Окремою темою є роль автобіографічної пам'яті в формуванні самоідентичності людини, можливості утворення єдиного життєтворчого «Я» (К.Н. Василевська, Е.Росс). Її пов'язують з генезою існування особистості та структурами самодетермінованості (С.Д.Максименко, Г.Томсон, М.Тульвінг, К.А. Абульханова-Славська та ін.). У феноменологічній парадигмі описується різноманіття форм усвідомлення різночасного автобіографічного досвіду, динаміка переживань при його рефлексії і реконструкціях. АП преломляє буття людини в різноманітні форми ідентичності, визначає часовий аспект існування та самопрезентації особистості [12]. З цього приводу В.В. Нуркова зазначає, АП, яка сформувалася як вища психічна функція, сама набуває статус психологічного знаряддя регуляції когнітивних та особистісних процесів. АП служить базисом ефективного розвитку основних механізмів, які забезпечують самодетермінацію особистості в соціокультурному просторі її буття [12, с.17-24].

Отже, можемо зазначити, що проблемне поле досліджень АП є доволі широким і знаходиться в процесі методологічної розробки, актуалізує безліч конкретно-наукових дискусій відносно специфіки АП, механізмів її розвитку, варіантів структуризації та функціонального навантаження. Цим і обумовлений інтерес до тематики АП, принципова необхідність її подальшого дослідження у співвідношенні з фундаментальними проблемами психології.

Як зазначалось раніше, інтерес до автобіографічної пам'яті виник наприкінці ХХ століття і пов'язаний з активним розвитком екзистенціального фундаменталізму в психології. Джерела дослідження цієї проблеми знаходяться в рамках багатьох теорій (Т. Рібо, 1881; З. Фрейд, 1901; А. Бергсон, 1913; П. Жане, 1928; А. Адлер, 1929 та ін.). Натомість активне і комплексне її вивчення спостерігається лише наприкінці минулого століття, після того, як в 1976р. Дж. Робінсоном був введений термін «автобіографічна пам'ять», задля виявлення відмінностей пам'яті про себе та про навколишній світ [2]. З цього часу починається потужна наукова розробка зазначеного феномену представниками різних психологічних напрямків.

На думку Дж.Робінсона, автобіографічна пам'ять розуміється як підсистема, яка оперує спогадами про життєво значущі події, процеси або періоди [2, с.8]. Її функціонування супроводжується особливим станом аутогенезиса, є основою переживання себе як унікального, пролонгованого у часі, тотожного самому собі суб'єкта [2, с.15]. Вона представляє собою структуру, в якій особистість нерозривно пов'язана з власним життєвим шляхом, виступає в функції розширення досвіду та зв'язку минулого з майбутнім [3]. Автобіографічна пам'ять представляє собою складні ментальні

репрезентації подій, категорій тощо, які мають особисту причетність до індивіда, а індивіда до певної культури; «...автобіографічна пам'ять, по суті акумулює особистісно-значущі одиниці біографії, зберігає те, що відбулося в житті людини, як носія культурних цінностей та представника певної історичної епохи....» [9, с.34].

Спираючись на теорію Дж.Робінсона, Е. Тульвінг [1] зауважує, що АП базується на двох складових: епізодичній пам'яті та семантичній. Епізодична пам'ять – це пам'ять на конкретні факти, події чи епізоди життя, які людина пережила особисто і які кодуються й організуються у зв'язку з конкретним часом і місцем. Це така мнемічна діяльність, яка виникає на основі яскравості і перцептивної насиченості окремих моментів життя, дає змогу свідомо пригадати минулий досвід і «подорожувати в часі» [1, с.78]. Натомість семантична пам'ять включає весь спектр пізнання про навколишній світ, зберігає інформацію про слова, поняття, правила й абстрактні ідеї. Згодом, побачивши обмеженість такого припущення, Е.Тульвінг запропонував відрізнити запам'ятовування особистісного епізоду від знання про його семантичний контекст [1, с. 114].

Враховуючи точку зору Е.Тульвінга, М.Конвей [1; 4; 8] запропонував нову концепцію автобіографічної пам'яті, де значна роль приділялась автобіографічним спогадам. М.Конвей вважає, що автобіографічні спогади - це складна смислова реконструкція, що детермінована двома взаємообумовлюючими принципами: відповідності та когерентності. За автором, в ситуації актуалізації спогадів відбувається відображення, з одного боку, реального досвіду (принцип відповідності) з іншого-самих себе (принцип когерентності). Відповідно до цієї теорії кожен спогад - результат балансу між відповідністю та когерентністю. За принципом когерентності спогад має узгоджуватись із особистістю, тобто з рештою спогадів про себе, тоді як за принципом відповідності, спогади повинні якомога об'єктивніше відбивати лінію життя. Тільки в інтеграції зазначених феноменів мнемічні образи АП набувають цілісного, осмисленого та мотиваційно-значущого характеру. На думку автора, гіпертрофована відповідність може викликати надмірно деталізовані та яскраві образи, які можуть мінімізувати значення когнітивної або емоційної складової самосвідомості. Натомість занадто когерентні спогади навпаки, значно перебільшують життєтворчі уміння особистості, змушують людину знову бурхливо переживати події, можуть привести до побудови нереального минулого і до створення «ідеальної» особистості..

Г.Томсон [2] вважає, що АП - це процеси запам'ятовування, збереження та відтворення ціннісного змісту лінії життя [2, с.18]. За функціональним змістом АП є не просто реєстрацією подій, це, в першу чергу, презентація себе стосовно цих подій; наявність активної рефлексії суб'єкта на змістовний бік свого існування; можливість реконструкції системи «Я»; прагнення підтвердити версію власної самореалізації. В АП чітко розрізняють «Я» ретроградне, що є життям і «Я» актуальне, що є суб'єктивністю цього життя.

Її головними функціями виступають зв'язок особистості між часом і подіями, суб'єктивна трансформація реальності, самоусвідомлення та формування «Я»-концепції.

Особистісно-орієнтована парадигма АП розкривається з точки зору провідного значення категорії «Я» в мнемічній діяльності людини, оскільки АП-це, в першу чергу, довготривала пам'ять на події власного життя безпосереднім автором яких був сам індивід [4]. Зазначене ще у 1890р. У.Джемсом положення про те, що автобіографічні спогади є сутністю нашої особистості «...немає особистості без можливості повернутися в минуле...» [4, с.48], лежить в основі сучасних теорій АП. К.Н. Василевська з цього приводу зазначає, що особистість - це пам'ять (персональний досвід і знання, отримані протягом життя), тобто те, ким людина була, хто сьогодні і ким може стати. [4, с.49]:«...все, чого особистість досягла, що знає та вміє, до чого прагне відбивається на суб'єктивній лінії життя та зберігається в її автобіографічній пам'яті [4, с.49].

У розумінні А.Бергсона АП - це процес вкарбовування, збереження, зміни та відтворення минулого досвіду, який робить можливим його використання у діяльності чи відновлення у сфері свідомості [11, с.148]. Відтворення в свідомості образів АП є доволі складним та неоднозначним процесом. Слід визнати той факт, що при створенні «образу життя» людина може користуватися різними прийомами та стратегіями. Так наприклад, в дослідженнях Л.Нельсона [1] був відкритий «телескопічний прийом» сутність якого полягає в тому, що відтворюючи минуле індивід може віддаляти або приближувати події на суб'єктивній лінії часу в залежності від їхньої особистісної значущості. Людині здається, що важливі для неї події відбулися недавно, а менш важливі - давно. Крім того, автор зазначає, що в деяких випадках суб'єкт може плутати час і місце події, невірно визначати причини та наслідки ситуації. Нерідко відбувається прикрашення чи драматизація подій. Інколи людина з метою компенсації чогось нездійсненого, добудовує спогади новими деталями, або взагалі звертається до вимислу, що не заперечує прагнення до правдивості відтворення.

На думку В.В. Нуркової, автобіографічна пам'ять визначається як вища мнемічна функція, яка організована за смисловим принципом, оперує особистісним досвідом, забезпечує формування суб'єктивної історії життя і переживання себе, як унікального протяжного у часі суб'єкта життєвого шляху [8, с.24]. АП - це відображення унікальних, неповторних подій індивідуального минулого, які повно і міцно фіксуються під час їх одноразового переживання та зберігаються невизначено довго (протягом всього життя) [8, с.25]. Мнемічні образи АП існують у вигляді «живої картини», залежать від емоційно-мотиваційної спрямованості особистості в момент активізації автобіографічних спогадів, дають можливість знов зануритися в афективний стан, актуальний на момент події.

Досліджуючи питання про виявлення специфічних особливостей АП Л.Ф. Бурлачук наголошує на наступних: унікальність, системність та концептуальний характер.

На думку науковця, унікальність АП зумовлюється неповторністю самої особистості, яка перетворює значення дійсного біографічного факту в цінність автобіографічного досвіду [1]. Однією з основних характеристик автобіографічної пам'яті є відображення унікальних подій індивідуального минулого, що зберігається протягом усього життя [3]. Але, тут же Л.Ф. Бурлачук зауважує, що незважаючи на унікальність змістовної складової АП в фіксації індивідуальних подій можна виділити ряд закономірностей онтогенетичного характеру. По-перше, події юності та молодості виявляються як найбільш важливі і впливові та визначаються як кульмінаційні «крапки» СКЖШ. Е. Рубін [3] зазначає, що найбільш значущим у часовій організації АП є «ефект піку спогадів»: люди згадують непропорційно велику кількість автобіографічних подій, які відносяться до періоду 16 - 28 років. Цей ефект пов'язаний з інтеріоризацією життєвих сценаріїв та активним самовизначенням особистості, що припадають саме на цей період. По-друге, автобіографічні пригадування старшої вікової групи більше прив'язані до суспільно- значущих подій життя і відбивають рівень соціального визнання особистості. По-третє, актуалізація автобіографічних спогадів пов'язана зі змінами життя, обумовлена початком або завершенням важливого етапу, необхідністю робити вибір. Г.В. Шевців [14] додає, що інтроспекція АП, як правило, зумовлюється потребами у самопрезентованості, самозахисті чи самовиправданні; намаганням навести порядок у житті шляхом реструктуризації минулого; осмисленням перспектив подальшого існування; початком «нового життя»; в період важкої життєвої кризи тощо [14, с.43]. Крім того, деякі науковці (Є.Є. Сапогова, А.О. Марченко та ін..) зазначають, що АП підкоряється деяким мнемічним ефектам, зокрема таким як «ефект краю» (Г.Ебінгауз): коли людину просять пригадати події, які відносяться до конкретного періоду часу, вона відтворює максимальну кількість подій з початку та з кінця періоду [7;13].

Описуючи феноменологію АП Л.Ф.Бурлачук [1], О.Б. Коржова [1] підкреслюють, що її зміст складає існування «живих», надзвичайно яскравих, локалізованих у часі образів, які поєднані в цілісну систему. Яскравість образів АП дозволяє суб'єкту «повернутися» у минуле, знову відчувати себе учасником тих подій. Але, АП не зводиться до окремих епізодів, її образи організовані в чітку концептуалізовану систему. Концептуальність АП виявляється в першу чергу, як наповнена смислом цілісність, за допомогою якої відображається певний відрізок життєвого шляху [7;14]. Починаючи з ранніх етапів онтогенезу, АП є носієм систематизованої індивідуальної історії, яка концептуалізується в поняттях «моя доля», «моє життя». Нова система зберігання персоніфікованого досвіду представляє собою форму інтеграції, соціалізованих за своїми механізмами і індивідуальних за семантикою психічних явищ, опосередкованих категоріями «моє буття», «моє існування».

Таким чином, семантика понять «життя», «доля» чи «існування» представляється квінтесенцією змісту АП, детермінантою її постійного розвитку.

В руслі даної проблеми, доволі актуальним являється питання про визначення функцій АП. Слід зазначити, що практично всі науковці, які спеціалізуються на цій феноменології, наголошують на наступній моделі, що складається з трьох груп функцій: інтрасуб'єктивні - пов'язані з життям людини як члена соціуму; інтрасуб'єктивні - пов'язані з саморозвитком особистості; екзистенційні - які необхідні людині для переживання та розуміння своєї онтологічної унікальності (В.В. Нуркова, Е.Лофтус, М.Конвей, Е.Рубін та і Е.Росс, 1991; Л.Нельсон, 1991, 1993, 2004; Г.Томсон та ін..)

До інтрасуб'єктивних функцій відносять:

- досягнення соціальної солідарності або відторгнення;
- передачу свого досвіду наступним поколінням;
- встановлення міжособистісних контактів;
- передбачення поведінки інших людей за аналогією подій власного життя;

• емпатійну функцію (проникнення, збагнення емоційного стану іншої людини та трансляція власних переживань).

До інтрасуб'єктивних функцій відносять:

- саморегуляцію (предметом можуть бути як зовнішні, так і внутрішні процеси та стани особистості);
- формування «Я-концепції» (базується на автобіографічних спогадах, рефлексії, процесах самосвідомості тощо);
- самопрезентацію (актуалізація проблем Я», демонстрація «Я» в подійно-часовому просторі життєвого шляху)
- самодетермінацію (свідома організація життя, вибір життєвих стратегій).

Екзистенційними функціями автобіографічної пам'яті є:

- формування ідентичності (автобіографічна ідентичність, розуміння логіки, єдності та унікальності історії життя);
- формування механізмів та досвіду життєтворчості (уміння планувати, здійснювати та контролювати перебіг життя, визначати життєві цілі та їх досягати, долати труднощі тощо);
- історична та культурна самототожність (особистість «вписує себе» у культуру та історичну епоху).

Феноменологія АП відрізняється багатою кількістю феноменів та мнемічних ефектів, але основною одиницею аналізу та вивчення автобіографічної пам'яті є автобіографічні спогади. Дж. Робінсон зауважує, що найбільш розповсюдженим видом автобіографічних спогадів є фотографічні спогади [10].

Фотографічні спогади представляються автором як точна та детальна копія реальності, в якій спостерігається переживання високої суб'єктивної достовірності відтвореного змісту [10, с.17]. Але зараз, після багаточисленних досліджень (Е.Росс, М.Конвей, Л.Нельсон та ін.), фотографічні спогади визначаються не як «двійники» реальності, а як «живі, занадто точні картини» подій, в яких збережена інформація репрезентується полімодально викликаючи різні емоції та почуття. Взагалі, в даному контексті афективна сфера розглядається невід'ємним атрибутом, оскільки суб'єкт запам'ятовує не лише подію, але й унікальне емоційне переживання, яке пов'язано із нею. М.А. Кузнецов з цього приводу зазначає: «створення та консолідація сліду в автобіографічній пам'яті супроводжується актуалізацією та переживанням окремих емоцій та почуттів» [5, с.60-62]. Спогади про яскраві епізоди фіксуються максимально детально в момент події; цей спогад існує як цілісний епізод, та є замкнутим у самому собі.

На думку Г.Томсона [2] в структурі АП, крім фотографічних, виділяється ще три типи автобіографічних спогадів: 1) стартові спогади, які вразили або які замаркували перший досвід людини, зазвичай це найбільш ранні спогади; 2) спогади-якорі, які є важливими для конструювання уявлення про себе як про особистість; 3) спогади-моделі, які необхідні для розуміння зовнішнього світу - вони допомагають орієнтуватися у світі та вибирати найбільш адекватний спосіб дії у конкретній ситуації. В.В. Нуркова відокремлює ще один вид спогадів - «переломні» спогади. Цей вид є особливим, відрізняється критичною важливістю та визиває кардинальні зміни в особистості людини або її біографії [11].

В контексті життєвого шляху, АП розглядається як мнемічна система, в якій зберігається інформація про значущі події життя (О.О. Кронік, 1987). Це суб'єктивне відображення минулого, квінтесенція якого полягає в фіксації, актуалізації та інтерпретації життєвого важливого для особистості. Автентичність АП, її особистісне начало полягають в тому, що людина як суб'єкт життєтворчості виступає селектором змісту автобіографічних подій, наділяє їх індивідуальним смислом та значенням.

Теоретичний аналіз проблеми АП засвідчує, що категорія «подія» виступає майже засадничою для її дослідження. Конструкт події трактується як значущий для особистості випадок, епізод життя, який надовго запам'ятовується та приносить істотні зміни в її життя (в зовнішні умови, у внутрішній світ, стан здоров'я, взаємостосунки з оточуючими тощо) [6]. Подія, за С.Л. Рубінштейном, призводить до поворотних моментів, прийняття рішення про подальший життєвий шлях [5, с.234]. У психологічній науці події розглядаються як: події внутрішнього життя (Н.А.Логінова, К.А.Абульханова-Славська), біографічні події (Б.Г. Ананьєв), життєві події (Т.Б. Карцева, С.Л. Рубінштейн). Автобіографічна пам'ять містить у собі інформацію про будь-які події, які змінили подальший хід життя [10, с. 16]. На думку Є.І.Головахи, О.О.Кроніка, Т.Б. Карцевої та ін., одиницями автобіографічної пам'яті є дискретні події, які мають чотири аспекти

існування: яскраві події, важливі події, переломні події, характерні події, вирізняються:

- миттєвістю виникнення у свідомості у формі цілісної сюжетно-динамічної ситуації;
- коротким, швидкоплинним сюжетом, який схожий на яскравий спалах переживання почуттів і думок;
- роздвоєнням особистості в момент спогаду на позиції учасника події та спостерігача;
- насиченістю чуттєвим змістом перцептивного та емоційного характеру.

З позиції культурно - історично підходу, запропонованого Л.С.Виготським, АП розвивається за законами вищих психічних функцій, спочатку виникає як інтерпсихічна, а потім, перетворюючись в інтрапсихічну, внутрішню структуру, забезпечує людині можливість мати історію власного життя [9, с.27]. Взагалі, генеза АП представляється як відкрита і доволі лабільна мнемічна система в яку інтегровано різні особистісно значущі події. Зафіксовані, а згодом і відтворені події життя, в ході онтогенетичного розвитку людини утворюють макроструктуру, яка багато в чому визначається інтеріоризованими культурними схемами, які організують мнемічний матеріал у відповідності до життєвих тем або періодів. Причому, ці культурні схеми засвоюючись спочатку в умовах зовнішнього контролю, згодом стають механізмом індивідуальної регуляції АП. За їхньою допомогою відбувається як спрямованість автобіографічного запам'ятовування, так і «вимальовування» минулого досвіду на стадії відтворення. АП як макроструктура організовується цілісними спогадами про «життєві періоди», представляє собою вищий рівень інтеграції уявлень стосовно СКЖШ. Базовим елементом в цій макроструктурі виступає система «Я», що представлена переживаннями суб'єктивної цінності, узагальненої самоідентичності і усвідомленням концепту долі [12]. Спираючись на соціо-культурні і індивідуально-особові сенси, основна емпірична функція АП полягає у можливості ретроспективного аналізу СКЖШ, суб'єктивно-оціночного ставлення до життя, загального задоволення чи незадоволення ним. Пригадуючи події минулого, людина визначається з тим наскільки щасливим, цікавим, позитивним воно було, наскільки людина змогла реалізувати свої цілі, прагнення, життєтворчі уміння тощо.

В зарубіжній психології соціокультурний підхід реалізується в працях Л. Нельсона [13], Е. Рубіна [10] та ін., де АП розглядається як виключно людський, онтогенетично пізній феномен, структурно-динамічні і функціональні особливості якого, визначаються культурно специфічними моделями організації соціальної ситуації розвитку [13, с.57]; визначається специфіка основних культурологічних детермінант розвитку АП [13, с.58]; проводяться зіставлення різних культур і соціальних умов за їх впливом на окремі особливості АП [10, с.16]. АП, яка сформувалася як вища психічна функція, сама набуває статусу психологічного знаряддя регуляції когнітивних

та особистісних процесів. Вона виступає базисом ефективного розвитку основних механізмів, які забезпечують самодетермінацію особистості в соціокультурному просторі її буття [10, с. 24].

У площині сучасних психологічних досліджень доволі популярним є аналіз феноменів АП с точки зору наративу (В.В.Нуркова, Є.Є.Сапогова, Г.В.Шевців та ін.). В контексті АП наратив розглядається як опис або інтерпретація змісту власного життєвого шляху через тематичні схеми реструктуризації автобіографічного досвіду [14, с. 45]. С позиції наративу АП розуміється не лише як спогади про події минулого та їх описання, а в першу чергу як результат власних спостережень за тим, що відбувалось; спрямованість активної рефлексії суб'єкта на ціннісний зміст свого життя і самого себе; як засіб саморозуміння (історія для себе) та засіб самопредставлення (історія для іншого). В.В. Нуркова зазначає, що «спостереження тут – не проста реєстрація подій і речей, які відбуваються на даному етапі життєдіяльності. Це цілеспрямована рефлексія та генерація особистісно-значущого, свідома структуризація історії життя суб'єкта, трактування і зафарбовування відкритого смислу подій [8,с.25]. Основною функцією автобіографічного наративу є самопрезентація. Завдяки наративу суб'єкт усвідомлює себе, моделює концепт «Я» в різних життєвих ситуаціях, описує своє минуле і себе в ньому. В процесі такого конструювання відбувається переосмислення змісту і значення подій СКЖШ, власного досвіду та власної особистості.

З точки зору наративу, АП вирізняється рядом специфічних особливостей, таких як контекст, автентичність, референціальність, рефлексивність та афективність. Як зауважує О.М. Шиловська, контекст виявляє умови, структуру та зміст автобіографії; автентичність забезпечується спробою автора реалістично представити життя; референціальність означає віднесеність до певних подій; рефлексивність визначається смисловим опосередкуванням образів АП; афективність інтерпретується як емоційне ставлення до окремих періодів або загальне переживання життя [15, с.54-56]. У своїх розвідках автор [15, с.61-62] визначає три дуже важливі для розуміння автобіографічного дискурсу моменти:

1. минуле завжди неоднозначне;
2. те, що людина пам'ятає про себе, не є тотожним тому, що з нею відбувалося в реальності;
3. пам'ять про минуле завжди конструюється, але це конструювання може бути як конструктивним, тобто особистісно прогресивним або деструктивним, захисним та неусвідомленим;
4. образи АП можуть бути неточними та фрагментарними, оскільки спрямовані на відтворення змісту, а не деталей.

Як зауважує К.Н.Василевська [2;3], в контексті наративу зміст автобіографічної пам'яті характеризується максимальним ступенем образності, яскравості, емоційності, концептуалізованості, особистісної значущості, часової локалізованості тощо. Автор додає, що існують декілька

способів організації автобіографічного нарративу: описовий, емоційно - метафоричний, дидактичний, аналітичний та символічний [4]. Одиницею побудови автобіографічного нарративу є подія, з якою пов'язане щось важливе для автобіографічного суб'єкта [4]. Взагалі, процес написання автобіографії переводить хаотичний життєвий досвід у осмислену історію.

Отже, теоретичний аналіз автобіографічної пам'яті виявив доволі широке концептуальне поле феномену. Як з'ясувалось, АП - це психічний процес запам'ятовування, збереження та відтворення реорганізованого автобіографічного досвіду, який складається зі спогадів про осмислені і емоційно прожиті життєві події. АП має складну структуру та вирізняється рядом специфічних особливостей. Особливу увагу науковці приділяють дослідженню АП як феномену життєвого шляху особистості, визначаючи подію, як основну одиницю аналізу змісту АП. Достатньо популярним на сьогоднішній момент є вивчення АП з точки зору нарративу. Автобіографічний дискурс виявляється формою самоспостереження та самоопису з метою підтвердження авторства власного життя. Окремою темою є роль автобіографічної пам'яті в формуванні «Я»-концепції, в процесах життєтворчої самоідентичності та екзистенційної самопрезентованості.

Список використаних джерел

1. Бочарова С. П. Психология автобиографической памяти/Светлана Петровна Бочарова- Харьков: «Гуманитарный центр», 2007.— 384 с.
2. Василевская К.Н. Индивидуально - типологические особенности автобиографической памяти/Ксения Николаевна Василевская- Автореф. дис. канд. психол. наук:- Москва, 2008-78с.
3. Василевская К. Н. Перспективы исследования автобиографической памяти в рамках дифференциальной психологии // Ежегодник Российского психологического общества.— М.: Эслан, 2004.—с. 175–178.
4. Василевская К.Н. Разработка и апробация диагностического опросника «Функции автобиографической памяти»/ Ксения Николаевна Василевская // Психологическая наука и образование. - 2008. - №3.-с.47-54.
5. Кузнецов М.А. Эмоциональная память: монография / Марат Амирович Кузнецов.- Харьков: Крок, 2005. - 368 с.
6. Леонтьев Д.А Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности: монография /Дмитрий Алексеевич Леонтьев – М.:Смысл, 2007.-511с.
7. Марченко А.О. Мотиваційна компонента особистості та її вплив на автобіографічну пам'ять // Вісник Харківського національного університету, Серія „Психологія”. - 2009, №85
8. Нуркова, В.В. Автобиографическая память: «Сгущения» в субъективной картине прошлого / В.В. Нуркова, О.В. Митина, Е.В. Янченко) // Психологический журнал. -2005.- Т.26. №2.-с.23-31.

9. Нуркова, В.В. Анализ феноменов автобиографической памяти с позиций культурно-исторического подхода / Вероника Валерьевна Нуркова – М.:Смысл, 2008.-321с.

10. Нуркова В.В. Культурно - исторический подход к автобиографической памяти: Автореф. Дис..д-р психол. наук, М.,- 2008-41с.

11. Нуркова, В.В. Общая психология в 7 Т. //Под ред. Б.С. Братуся. Т.3 - М.: Академия, 2006. - 318 с.

12.Нуркова, В.В. Роль автобиографической памяти в структуре идентичности личности / В.В. Нуркова // Мир психологии. - 2004. - №2.

13.Сапогова Е.Е. Автобиографический нарратив в контексте культурно - исторической психологии // Культурно - историческая психология. - 2005. - №2-с.56-61.

14.Шевців Г. М. Психоаналітичні інтерпретації автобіографічного дискурсу / Г. М. Шевців // Studia Philologica. Збірник наукових праць. – Дрогобич : Коло, 2005. – С. 41-54.

15. Шиловська О. М. Психологічні особливості породження нарративу як засобу саморозвитку особистості : Дис... канд. психол. наук / Інститут психології ім. Г. С.Костюка АПН України / О. М. Шиловська – К., 2003.–82 с.

Нога Х., Нестерак Т.

Свобода как базовая категория педагогики

Абстракт: В статье акцентируется внимание на том, что свобода, так же как ответственность и любовь, принадлежит к основным категориям педагогики [11, с. 5-8]. Проблема воспитания чувства свободы анализируется в работах многих педагогов [6, с. 61-73]. Авторы статьи рассматривают чувство свободы как основную педагогическую категорию в образовании, ее связь с другими категориями и, прежде всего, с обучением и воспитанием.

Ключевые слова: свобода, педагогика, воспитание, ценности, зависимость свободы от ценностей.

Noga H., Nesterak T.

Wolność podstawową kategorią pedagogiki

Wstęp

Czym jest zatem wychowanie, które będzie prowadzić wychowanka do autentycznej wolności? Wydaje się, że takie wychowanie to nabywanie usprawnień intelektu i woli człowieka, z wykorzystaniem posiadanych zespołów wyjściowych oraz wyznaczenie szczegółowych czynności, którymi chroni się i pogłębia wzajemnie osoby, ludzi z ludźmi i ludzi z Bogiem. Wychowanie jest więc „wiązaniem realnych osób z realnymi osobami poprzez realność, prawdę i dobro, które wyznaczają miłość, wiarę i nadzieję”. Zasady wychowania będące podstawą usprawnień intelektu i woli winny wyznaczać również czynności prowadzące do realności, prawdy, dobra, więzi miłości, wiary i nadziei łączących osoby [13, s. 4].